

Krönika

Göran Persson har rest på turné till Sydafrika i syfte att skörda vad företrädarna har sätt. Detta skulle passa som hand i handske i dagens Sverige, upptäcker Svante Folin.

Noll är ett fiasko

I början av 1600-talet var Sydafrika, enligt mitt sätt att se, en hyfsad approximation av Edens lustgård. Den afrikanska megafaunan prunkade i uråldrig prakt, klimatet var balsamiskt och mänskligheten representerades av en angenämt gles skara hottentoter och bushmän. Sedan strömmade holländare in från söder och bantufolket från norr, och det var slut på friden.

Zulufolkets mordiska expansion under psykopaten Shaka i början av 1800-talet startade en etnisk rensningsoperation i södra Afrika, som kostade ett okänt antal miljoner människoliv.

Hundraårsjubileet av boerkriget högtidighålls just nu i olika former av de forna kombattanterna. Denna konflikt var ouvertyren till vårt sekels plågsamma, koloniala kollaps. Det brittiska imperiet, som rödfärgade en fjärdedel av världskartan, satte in en halv miljon soldater för att underte tre års famlande och fumlande knäcka 80 000 primitiva, kalvinistiska bondlurkar – ett *mene tekel* om kommande katastrofer, där den senaste stavas Tjejenien.

Boernas tappra kamp mot världens mest uppsvullna kolonialmakt inspirerade alla rättänkande människor till solidaritetsmanifestationer och ursinniga protester. Boerna såg sig som Guds utvalda och förföljda folk. I historieböcker efter andra världskriget fick engelsmännen spela nazisternas roll. De hade låtit 28 000 boerkvinnor och barn försmäktas i koncentrationsläger (sant) genom att lägga krossat glas i deras usla matranser (falskt). Det fahnade martyrskapet förbyttes efter Sharpville i demonisering. Från 1950-talet har apartheid för varje svensk värd namnet varit onskans inkarnation. Kampen mot den vita förtryckarregimen har lanserat många publicistiska karriär och nästan blivit ett folkhemssakrament. Vår benägenhet att hemfalla åt globala moralfantasier har övertygat oss om att den heroiska bojkotten av koo-marmelad och Cap Brandy till slut bringade den onda regimen på fall. De 6 miljarder kronor som regeringar under åren har slussat till ANC för mer eller mindre lovärda syften, har sannolikt haft en något större effekt.

När statsministern, omgiven av en 700 personer stark JAS-, ursäkt, jazz-grupp, för första gången beträder det nyförlovade landet, kunde man förvänta sig lite större entusiasm från broderfolket. PR-fantomerna, som för ett blygsamt arvode på 8 miljoner kronor skulle lansera ett antal svenska artister på en arena med 30 000 åskådarpåsar, skördade visserligen bara tre besökare, men de tillförde svenska språket ett bevingat ord:

"Noll hade varit ett fiasko."

En lätt stukad och okarakteristiskt ödmjuk Göran Persson har erkänt att Sverige har mycket att lära av regnbågsnationen "när det gäller ökat våld, segregation och rasism". Förmodligen menar han inte att vi ska efterapa Sydafrikas världsrekord i mord, våldtäkter och bilkapningar – knappast heller hiv-spridning.

Det finns mer kongeniala tankegångar att hämta för regeringen, till exempel helgont Mandelas dekret att ANC naturnödvändigt måste ha två tredjedels majoritet.

En annan inspirationskälla bör vara *the Employment Equity Act* från augusti, som tvingar alla företag med mer än 50 anställda att se till att arbetsstyrkan är demografiskt representativ. Detta gäller alla nivåer från stadskrubb till direktionrum – det vill säga 75 procent svarta, 52 procent kvinnor och 5 procent handikappade. Svenska kvot-ideologer har mycket att lära av sina forna skyddslingar.

25 november 1999

SVANTE FOLIN

Mäktigt. Den medeltida borgen Malbork uttrycker den Tyska Ordens självbild.

När Baltikum blev tyskt

Malbork är värt ett besök, skriver Hans Barnekow. Det är en visuell sensation och en påminnelse om den tid då svärdet röjde väg för korset.

Söder om Gdansk ligger en av Europas största medeltidsborgar, Malbork eller Marienburg som dess skapare kallade det. Måttan tar, liksom den stränga arkitekturen, nästan andan ur betraktaren och man kan då döma om intrycket borgen gjorde under medeltiden. Och det var förstas meningen. Den uppfördes av den Tyska Orden för att ersätta det tidigare högkvarteret i Venedig.

Grundad år 1198 i Acre (nuvarande Akko) var Tyska Orden en av de tre andliga riddarorden vars uppgift var att befria Jerusalem och bekämpa de otrogna. Men redan tidigt på 1200-talet engagerades de tyska korsridarna av lokala härskare i Transylvanien och Ungern för att bringa ordning i provinserna och kväsa besvärliga hedingar. Ryktet om de stridsvana riddarna, tillika dugliga administratörer, spred sig och år 1226 kallade hertig Konrad av Masovien (numera en del av Polen) på hjälp mot de hedniska prussarna och som ersättning erbjöds land. Från denna nya bas expanderade Orden österut och norrut med ursinnig kraft.

Baltikum behärskades

Samgåendet med den likaså tyskdominerade Svärdsriddarorden i Livland (nuvarande Lettland) och kriget mot de baltiska och slaviska stammarna resulterade i att hela nuvarande Baltikum liksom delar av norra Polen vid 1300-talets början behärskades av Tyska Orden. Dess ledning såg att framtiden låg i norra Europa och efter att ha förvärvat det blivande Västproussien av Polen beslöt den 1309 att flytta högkvarteret dit. Marienburg blev högmästarens residens.

Så följde Ordens storhetstid. I de erövrade och förvärvade områdena flyttade tyska bönder in i stor skala, marken odlades upp, nya bor-

gar, städer och kyrkor anlades, vägar byggdes och eftersom Orden även var medlem i Hansan integrerades de nya områdena i den nordeuropeiska handelsgemenskapen. De försåg stora delar av Europa med billig spannmål. På gott och ont inlemmades dessa på den tiden vilda och okända delar av Europa i den kristna europeiska kulturgemenskapen. Folkstammarna kristnades eller utrotades och de överlevande germaniserades. Städerna dominerades av tyska handelsmän och på landsbygden härskade ordensriddarna. Från sina borgar såg de till att Ordens intressen tillgodosågs, att bönderna fullgjorde sina dryga dagsverken och att de få kvarvarande urinvånarna höll sig lugna.

Tyska Ordens inflytande var nu enormt. Vid slutet av 1300-talet behärskades ett område från Finska viken i norr ned till Pommern. Den blandade sig gärna i omgivande grannars uppgörelser, bland annat hölls Gotland besatt 1398-1408.

Upphöjda kontakter

Med påvemakten hade Orden utmärkta förbindelser – en förutsättning för dess legitimitet – och riddare från hela Europa stod i kö för att få ansluta sig. Här fanns möjligheter för yngre söner, som inte hade fått ära fädernesgodset, att genom tapperhet, framåtanda och en god portion hänsynslöshet skapa sig en ny framtid och samtidigt göra en gudi behaglig gärning. Men tiden verkade mot ordensstaten. Samma struktur som hade möjliggjort den snabba expansionen bar på fröet till undergången. Det väldiga landområdet med starka självständiga handelsstäder och biskopdomen blev alltmer svårstyrt, och när Litauen ingick en union med Polen år 1386 och samtidigt kristnades kom denna nya makt att utgöra ett allt större hot.

År 1410 kom urländningen. I medeltidens största fältslag drabbade 70 000 riddare och knektar samman vid nuvarande Grunwald (Tannenberg) 18 mil sydväst om dagens Gdansk. Det blodiga slaget slutade med en total seger för den polsk-litauiska hären. En stor del av de mest framträdande ordensriddarna stupade, bland dem hög-

mästare Ulrich von Jungingen. Segern gav eko i hela Europa och under 1400- och 1500-talen vittrade Ordensstaten sönder. Städer gjorde sig fria, områden avträdades, såldes eller blev förläningar under polska kronan.

När högmästaren Albrekt av Hohenzollern övergick till protestantismen år 1525, överlät han Preussen till Polen, mot att själv få erhålla det som ärftligt hertigdöme.

Vid 1500-talets slut hade den en gång så mäktiga Tyska Orden i praktiken upphört att existera, även om det dröjde till 1809 innan Napoleon formellt förklarade den upplöst. Hela den infrastruktur som Orden en gång byggde upp fanns dock kvar i kärnprovinserna.

Comeback som Preussen

Delar av Ordensstaten gjorde politisk comeback på 1700-talet som kungariket Preussen under huset Hohenzollern, en blivande stormakt och under 1800-talet pådrivande i uppbyggnaden av ett enat Tyskland. Det tyska inflytandet över de områden som en gång erövrades av ordensriddarna förblev i stort intakt in i våra dagar, då det definitiva utplånades med fördrivningen av den tyskspråkiga befolkningen efter andra världskriget. Idag har byar och städer andra namn, borta är de tyskspråkiga godsherrarna, likaså bönder och borgare, till och med kyrkogårdarna är utplånade. Enbart de stora borgarna liksom kyrkor och städer minner om den tyska tiden.

Den makt och det förtryck som en gång utgick från Marienburg och de andra ordensborgarna påverkar inte längre omgivningen, utom då man som betraktare möter dem. Genom sin blotta storlek dominerar de fortfarande horisonten liksom den omkringliggande landsbygden.

Att möta Marienburg är att något förstå det komplicerade förhållandet mellan polacker och tyskar. Att polackerna tog vid där de tyska experterna upphörde med sitt renoveringsarbete och fortsatt att återskapa slottet i sin ursprungliga glans imponerar, men framför allt ger det hopp om framtiden. Malbork är värt ett besök.

HANS BARNEKOW